

KEMALİST DEVRİM VE SÖMÜRGELERİN KURTULUŞU

11 Ocak 2026

Yıldırım Koç

Şevket Süreyya'nın *İnkılâp ve Kadro* kitabında ve Kadrocuların *Kadro Dergisi*'nde sürekli olarak gündeme getirdikleri bir gerçek, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki mücadelenin (inkılâbın) yalnızca siyasi bağımsızlığın kazanılmasıyla sona ermediği, sömürge ve yarı-sömürge ülkelere örnek olacak bir ekonomik ve toplumsal devrim olduğuydu. Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşı yıllarında bu durumun farkındaydı.

Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'nın hazırlıklarının sürdüğü ve Komünist Enternasyonal'in dünya devrimi açısından umutlarını Avrupa'da gerçekleşmesini beklediği ihtilallere bağladığı günlerde, Sovyet Rusya'da Sultan Galiyev farklı görüşler ileri sürüyordu. Bunlar, Türkiye'de Şevket Süreyya'nın 1920'li yıllarda savunduğu görüşlerle benzerdi.

Sultan Galiyev, 5 Ekim 1919 tarihinde yayımlanan "Sosyal Devrim ve Doğu" yazısında, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının emperyalizmin ve kapitalizmin destekçisi olduğunu ileri sürüyordu. Bu görüş, Sovyet yöneticilerinin Avrupa işçi sınıflarına yönelik tavrının tam tersiydi:

"Uluslararası emperyalizme sadece Batı Avrupa proletaryası aracılığıyla karşı koyarak, ona Doğuda hareket ve manevra özgürlüğü sağlıyoruz. Artık uluslararası emperyalizm Müttefikler olarak Doğuyu sömürge olarak elinde tutmaktadır, burada o bütün doğal zenginliklerin mutlak sahibidir, bu zenginlikler ona ekonomik alanda metropollerdeki işçi kitleleriyle yapacağı bütün çekişmelerde bir çıkış olanağı sunmaktadır, çünkü böyle bir durumda, onların ekonomik ihtiyaçlarını tatmin etmeyi kabul ederek, 'onların ağızlarını tkama' olanağına sahiptir." (Erdem,Özgür (ed.), Sultan Galiyev Bütün Eserleri, İleri Yay., İstanbul, 2006;230)

Sultan Galiyev, 26 Kasım 1919 günü yayımlanan "Doğu Sorunu Üzerine Rapor" yazısında da şu tespitlerde bulunuyordu:

"Batı proletaryasının sahte sosyalizmin peşinden, sahte sosyalizmin liderlerinin, II. Enternasyonal'in peşinden gitmeyi sürdürdüğünü görüyoruz.

"Bunun nedeni ne? Yoldaşlar, bana göre bunun nedeni, Doğunun sömürülmesine, sömürge topraklarının sömürülmesine, uluslararası emperyalizmin, belki de, kendi isteği dışında, Batı Avrupa işçi sınıfını da katmasıdır. Batı işçileri kendi burjuvazilerinden çeşitli ekonomik taleplerde bulunursa, Batı burjuvazisi işçilerinin neredeyse bütün ekonomik ihtiyaçlarını tatmin ediyor. Çünkü bunları karşılama olanağı var, çünkü bu burjuvazinin kaynakları var, sonsuz kaynakları var, oradan hem kendi işçileri üzerindeki, hem de sömürgelerindeki işçilerin üzerindeki hakimiyetini sürdürmek için gerekli vazgeçilmez sınırları sağlamaktadır." (Erdem,2006;253)

Sultan Galiyev'in savunduğu bu ve benzeri görüşler, daha sonraki yıllarda Sovyetler'in politikasıyla iyice ters düştü.

Türkiye'de tartışılan konulardan biri, Şevket Süreyya Aydemir'in Sultan Galiyev'den etkilenip etkilenmediğidir.

Bu soru, 16 Kasım 1991 günü kendisiyle yapılan bir görüşmede Ş.S.Aydemir'in yakın arkadaşlarından İsmail Hüsrev Tökin'e sorulduğunda verdiği yanıt olumsuzdur:

"Soru: Sultan Galiyev'in düşüncelerinin başta Şevket Süreyya Aydemir olmak üzere Kadrocular üzerinde etkisi olmuş mudur?"

"Burada büyük bir hata var. Sözde onla biz temas etmişiz. Onun tesiri altında kalmışız gibi bir fikri burada söylediler. Böyle bir şey yok. Galiyev'i tanımıyoruz. Ne ben tanıyorum, ne de Şevket. Galiyev'in tesiri altında nereden kalalım? (...) Galiyev ile alakamız olmadı hiçbir zaman. Ne Şevket tanıştı, ne de ben. Şevket tanışmış olsaydı beni de tanıştırdı." (Temuçin Faik Ertan, Kadrocular ve Kadro Hareketi, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1994;296-297)

Mustafa Kemal Paşa'nın kontrolü altında yayımlanan ve başyazılarının Mustafa Kemal Paşa tarafından yazıldığı veya kontrol edildiği Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nin daha 15 Temmuz 1920 tarihli sayısında Türkiye'deki bağımsızlık mücadelesinin sömürge ve yarı-sömürge ülkeler açısından ne kadar önemli olduğu şöyle anlatılıyordu:

"İstiyoruz ki, bütün milletler gibi biz de bağımsız olalım. İstiyoruz ki, kendi evimizin sahibi, kendi cebimizin hâkimi, kendi hayat, kendi namusumuzun mesulü biz olalım. İstiyoruz ki, yeryüzünde zulüm kalmasın. Milletler arasında düşmanlıklar ortadan kalksın. Dünyaya hâkim olan kapitalizm illeti bir daha kalkmamak üzere uyunun... İşte, bugün içinde bulunduğumuz mücadelenin bizce yegâne manası!

*"Biz bu gaye ile harekete geldik. Bağımsızlığımız ve varlığımız için, emperyalizme karşı dünya ve hayat inkılabı uğrunda zulümden kurtulmuş yeni bir devre doğru yürüyoruz. Giriştiğimiz, büyük, ağır ve o nispette şerefli ve şanlıdır. Görüyoruz ki, kendimizi kurtarmak için uğraşmak demek, bütün dünya ve milletler kurtuluşunun milyonlarca cephesi arasında çalışmak demektir. Yapılacak iş, henüz başlanmış olan iş o kadar büyüktür ki, bunun karşısında ruhların yüksek bir heyecanla titrememesi imkânı yoktur. Çünkü **bizim kurtuluşumuz dünyanın kurtuluşu demektir. Ve bütün dünya şu uğursuz emperyalizm zulmünden kurtulmadıkça bizim için hayat ve rahat ihtimali tasavvur edilemez.**" (Hadiye Bolluk (der.), "Müttefiklerimiz," *Kurtuluş Savaşı'nın İdeolojisi, Hâkimiyeti Milliye Yazıları*, Kaynak Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2004;76)*

Ankara'da bu konuların konuşulduğu günlerde, Komünist Enternasyonal'in 2. Kongresi 19 Temmuz – 7 Ağustos 1920 günleri toplandı.

Sovyet Rusya, Avrupa devrimlerinden umudunu büyük ölçüde kesmişti ve yeni arayışlar içindeydi. Bir seçenek, sömürgeleri ayaklandırarak sömürgelerden emperyalist ülkelere aktarılan kaynağın kesilmesi ve bu yolla Avrupa'nın emperyalist ülkelerinde işçi sınıflarının (Birinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında olduğu gibi) yeniden militanlaşmasıydı. İkinci seçenek, sömürgeleri ayaklandırma tehdidiyle öncelikle olarak İngiltere'yi Sovyet Rusya ile ticaret anlaşması imzalamaya zorlamaktı. Ayrıca, Çarlık Rusyası'ndan devralınan ve kapitalizmin ve işçi sınıfının pek gelişmediği ülkelerde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri kurmaktı.

Komintern'in ikinci kongresinde öncelikli olarak kapitalizmin yeterince gelişmediği ülkelerde sosyalizme geçiş konusu tartışıldı. Kapitalizm gelişmediği, güçlü bir işçi sınıfının oluşmadığı ülkelerde sosyalizm kurulabilir miydi?

Lenin'in bu konudaki görüşleri kabul gördü. Lenin şöyle diyordu:

*"Soru şu şekilde yöneltildi: Kurtuluş yolunda olan ve savaştan bu yana ilerlemeye doğru bir adım attığı görülen geri kalmış uluslar için kapitalist ekonomik gelişme aşamasının kaçınılmaz olduğu iddiasını doğru kabul etmeli miyiz? Cevabımız olumsuzdu. Eğer galip devrimci proletarya aralarında sistematik propaganda yürütür ve Sovyet hükümetleri ellerindeki tüm imkanlarla onlara yardım ederse, bu durumda geri kalmış halkların kaçınılmaz olarak kapitalist gelişme aşamasından geçmesi gerektiğini varsaymak bir hata olur. Sömürgelerde ve geri kalmış ülkelerde bağımsız savaşçı birlikleri ve parti örgütleri oluşturmalı ve derhal köylü kovuşturmalarının örgütlenmesi için propaganda başlatmalı ve onları kapitalizm öncesi koşullara uyarlamaya çalışmalıyız. Ayrıca, Komünist Enternasyonal, uygun teorik temellerle, geri kalmış ülkelerin, gelişmiş ülkelerin proletaryasının yardımıyla, kapitalist aşamadan geçmek zorunda kalmadan Sovyet sistemine ve belirli gelişme aşamalarından geçerek komünizme geçebileceği önermesini ileri sürmelidir." (Riddell, John, (ed.), *Workers of the World and Oppressed Peoples, Unite!, Proceedings and Documents of the Second Congress, 1920*, Pathfinder Press, New York, 1991;215)*

Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyet Rusya temsilcileri M. Frunze ve İ. Abilov ile, 23 Ağustos – 13 Eylül 1921 günleri gerçekleşen Sakarya Savaşı zaferinden sonra, 25 Aralık 1921 günü yaptığı görüşme, Türkiye'deki devrimin karakterinin belirlenmesi, Mustafa Kemal'in tavrı ve Sovyet Rusya'nın o tarihteki yaklaşımı açısından çok önemlidir.

Görüşmede M. Frunze'nin söyledikleri, Lenin'in Komintern'in İkinci Kongresi'nde yaptığı yukarıda aktarılan görüşler doğrultusundadır. M.Frunze şunları söyledi:

"Son zamanlarda devrimci taktiklerden, bazı evrimci taktiklere geçtik. (...)

“Doğu’ya gelince; Rusya komünistlerinin ve Komintern’in bu yöndeki tavrı tam olarak açık ve berraktır. Ekonomik ve kültürel geri kalmışlıktan dolayı, komünist devrimin sözünün bile edilemeyeceğini düşünüyorum. Doğu’da devrimci mücadele yalnızca milli kurtuluşçu ve demokratik mahiyettedir. Biz bütün gücümüzle bu hareketleri destekliyoruz ve desteklemeye devam edeceğiz. Çünkü Doğu’nun emperyalizmden kurtuluşu Batı’da komünist ihtilali hızlandıracaktır. (...) Şimdiki durumda Doğu’daki milli kurtuluşçu-demokratik hareket, ekonomik politikası açısından devlet sosyalizmi yönünde yürüyecektir. Burada hareket aşağıdan yukarı doğru değil de, tersine yukarıdan aşağı doğru olacaktır. Size ve iktidarda bulunan şahsiyetlere bakarak hemen hemen hepsinin yoksullar sınıfından çıktığı kanaatine varıyorum. Hâkimiyetten söz ederken, sizi -Paşa’yı- göz önüne alıyorum ve sizin hiçbir mal ve mülkünüzün olmadığını ve kendi hizmetiniz ve emeğinizle geçindiğinizi biliyorum. Buradan, komünist ihtilal olsa bile sizin hiçbir şey kaybetmeyeceğiniz sonucu çıkmaktadır. Eğer siz kendi politikanızı tam demokratikleşme ve devlet sosyalizmi istikametinde yönlendirirseniz, Batı’da komünist devrimden sonra hiçbir zorluk çekmeden ve kan dökmeden komünist ihtilale dahil olabilirsiniz.”

Komintern’in İkinci Kongresi’nde, daha sonraki yıllarda Şevket Süreyya ve arkadaşlarının savundukları tezler Hintli Manabendra Nath Roy tarafından ifade edildi. M.N.Roy’un okuduğu tezlerde şu görüşler dile getirildi:

“Avrupa kapitalizminin gücünü aldığı başlıca kaynaklardan biri sömürge toprakları ve bağımlı bölgelerde bulunur. Sömürgelerdeki geniş pazarların ve uçsuz bucaksız sömürü alanlarının kontrolü olmadan, Avrupa’nın kapitalist güçleri kısa bir süre bile varlıklarını sürdüremezler. (...) İngiliz emperyalizmi, Asya ve Afrika’nın yüz milyonlarca sakinini köleleştirerek, İngiliz proletaryasını burjuvazinin egemenliği altında tutmayı başarmıştır.

“Sömürgelerde elde edilen aşırı kârlar, modern kapitalizmin temel direğidir ve bu aşırı kâr kaynağından mahrum bırakılmadığı sürece, Avrupa işçi sınıfı kapitalist düzeni devirmekte zorlanacaktır. Sömürgelerde insan emeğinin ve doğal kaynakların kapsamlı ve yoğun bir şekilde sömürülmesinin mümkün olması sayesinde, Avrupa’nın kapitalist ulusları, mevcut iflaslarından kurtulmak için, başarılı bir biçimde, çaba göstermektedirler. Sömürgelerdeki kitleleri sömürerek, Avrupa emperyalizmi, kendi ülkesindeki emek aristokrasisine ardı ardına tavizler verme konumundadır. Avrupa emperyalizmi, tebaasının yaşam standardını, tebaasının düşük ücretli işçilerinin üretimini rekabete sokarak düşürmeye çalışırken, sömürgelerdeki devasa aşırı kârlarını koruduğu sürece, kendi ülkesindeki tüm artı değeri bile feda etmekten çekinmeyecektir.

“Sömürge imparatorluğunun dağılması, anavatanlarındaki proletarya devrimiyle birlikte Avrupa’daki kapitalist sistemi devirecektir.

“Sömürgelerde sanayi gelişimini engellemeye yönelik emperyalist politika nedeniyle, yakın zamana kadar orada kelimenin tam anlamıyla bir proletarya sınıfı ortaya çıkamadı.” (Riddell,1991;219-220)

Mustafa Kemal Paşa için de dünyadaki saflaşma, emperyalist ülkelere karşı Sovyet Rusya ve sömürge ülkelerin halkları arasındaydı. Bu saflaşmada da Türk Kurtuluş Savaşı’nın öncülük rolü vardı. 1921 yılında dünyanın başka bir yarı-sömürgesinde veya sömürgesinde anti-emperyalist bir mücadele bulunmuyordu.

Mustafa Kemal Paşa, Sakarya Zaferi’nden yaklaşık bir ay sonra bir yemekte Azerbaycan Elçisi Abilof’un söylevine (18 Ekim 1921) verdiği yanıtta da Türk Kurtuluş Savaşı’nın tüm sömürge ve yarı-sömürge halklarının mücadelesindeki öncülüğüne değiniyordu:

“Anadolu her türlü tasallutlara, taarruzlara karşı bütün mevcudiyetiyle nefsi müdafaa etmektedir ve bundan muvaffak olacağından emindir. Anadolu bu müdafaasıyla yalnız kendi hayatına ait vazifeyi yapmıyor, belki bütün Doğu’ya yönelik hücumlara bir set çekiyor. Efendiler, bu hücumlar elbette kırılacaktır. Bütün bu tasallutlar mutlaka nihayet bulacaktır. İşte ancak o zaman Batı’da, bütün cihanda hakiki sükûn, hakiki refah ve insaniyet hüküm sürebilecektir.” (Atatürk’ün Bütün Eserleri ATABE, C.12;51)

Rus Sefiri Aralof’un 7 Temmuz 1922 günü İran Sefiri Mümtazüddeve İsmail Han şerefine verdiği ziyafette Mustafa Kemal Paşa’nın yaptığı konuşmada da Türk Kurtuluş Savaşı’nın dünya tarihindeki rolü vurgulanıyordu: “Türkiye’nin bugünkü mücadelesinin yalnız Türkiye’ye ait olmadığını, bütün arkadaşlarımız ifade etmiş iseler de, bunu bir defa daha teyit etmek lüzumunu hissediyorum. Türkiye’nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı, belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi.” (ATABE,C.13;136)

Sovyet Rusya'nın kendi canının derdine düşüp sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halklarının mücadelesini unuttuğu dönemde, Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde sürdürülen inkılâp, sömürgecilğe karşı bir mücadelenin ötesinde, bir toplumsal devrimin tohumlarını taşıyordu. Bunun en açık göstergesi, Mustafa Kemal Paşa'nın Lenin'e yazdığı 4 Ocak 1922 tarihli mektuptur.

Mustafa Kemal Paşa şunları yazıyordu: "Memleketimizi düşman işgalinden kurtardıktan sonra, niyetimiz, kamu yararı taşıyan büyük işletmeleri olabildiğince devlet eliyle yönetmek ve böylece, bir büyük kapitalistler sınıfının gelecekte memlekete hâkim olmasının önüne geçmektir." (ATABE, C.12, s.211)

Mustafa Kemal Paşa'nın stratejisi, Frunze'nin 25 Aralık 1921 günü söyledikleriyle örtüşüyordu. Böyle bir süreci yaşayan tek ülke, Türkiye oldu. Şevket Süreyya bu sürecin farkında olan çok az sayıda kişiden biriydi. Gerek eski TKP içindeyken, gerek daha sonra 1932-1934 döneminde *Kadro Dergisi'*nde bu anlayışı savundu ve Türkiye'nin sömürge halklarının kurtuluş mücadelesindeki öncülüğünü vurguladı ve önderliğini savundu.